

*Arbeiderpartiet
«Israels redningsmann»*

MARTIN GELLEIN
Forkynner og media-ansvarlig i
Ordet & Israel

Red. Arve Solberg

TEMA
MARTIN GELLEIN SKRIVER
OM DEN SENTRALE ROLLE
ARBEIDERPARTIET HADDE
I ETABLERING AV STATEN
ISRAEL

Arbeiderpartiet – Israels redningsmann

Det er en side ved Israels gjenoprettelse som mange i dag ikke kjenner så godt, og det er Det norske arbeiderpartiets hjertevarme og vennskapelige bidrag. Det kan ha hatt avgjørende betydning for etableringen av den jødiske staten, og dens overlevelse etter den andre verdenskrig.

Den norske arbeiderbevegelsen var blant jødernes beste venner. På linje med kristne Israels-venner ivret de for at jødene skulle få oppfylt den urgamle drømmen om å vende tilbake og gjenopprette Israel. Arbeiderpartiets ledelse mente jødene hadde en historisk og moralsk rett til landet sitt.

Under den tyske okkupasjonen ble Arbeiderpartiets Trygve Lie utenriksminister for den norske regjeringen i eksil. Han fortsatte som utenriksminister for Einar Gerhardsens regjering i 1945. Grorudgutten skulle snart bli et fyrtårn for det internasjonale samfunnets lengsel etter rettferdighet og fred.

Forente Nasjoner ble opprettet for å sikre stabilitet etter den redselsfulle verdenskrigen. I 1945 skrev 51 stater under på avtalen, hvis mål var å forhindre ytterligere krig og lidelser.

Året etter ble Trygve Lie innsatt som Forente Nasjonens første generalsekretær. En av Arbeiderpartiets lederskikkelser ble nå det internasjonale samfunnets øverste leder.

Det skulle få avgjørende betydning for det hardt prøvede jødefolket.

FNs Generalsekretær Trygve Lie, 1948. Foto: Wikimedia Commons

Historisk bakteppe

Det tyrkiske imperiet hadde okkupert store deler av Midtøsten i over 400 år. Etter nederlaget i Den første verdenskrig gav Folkeforbundet britene mandatmakt over jødernes historiske hjemland. Mandatet skulle sikre gjenoprettelse av en jødisk stat. Bestemmelsen ble vedtatt på grunnlag av folkerettslige beslutninger fra San Remo i 1920. En historisk epoke var over, og en ny tok til.

Ikke mindre enn 21 arabiske stater ble etablert i ti-årene etter Den første verdenskrig. Britene gav mandatområdet den jødiske staten skulle etableres på navnet «Palestina».

Det norske arbeiderpartiets ledere ble senere ivrige forkjempere for Israels gjenoprettelse. De arabiske statene stod samlet imot selve ideen om en jødisk statsdannelse - helt uavhengig av arealer, grenser, demografiske forhold eller Jerusalems status.

Britene gav etter for det enorme arabiske presset, sviktet jødene, satte folkeretten til

side og fulgte ikke opp det mandatet de hadde påtatt seg.

77 prosent av «Palestina» ble fordelt til araberne for opprettelsen av staten Jordan. Øyeblikkelig ble det innført lover som forbød jøder å eie eiendom i landet. Britene innførte deretter strenge begrensninger for jødisk innvandring til de resterende 23 prosentene av «Palestina». Noe som fikk katastrofale konsekvenser for jødene i Europa under Den andre verdenskrig.

I 1947 foreslo Forente Nasjoner å dele de resterende 23 prosentene av det britiske mandatområdet i en jødisk stat og enda en arabisk stat – en tredeling av «Palestina». Jødene sa ja til forslaget, men araberne aviste det unisont.

De nyopprettede arabiske statene boikottet samarbeidet med FN og var helt tydelige på at de ville motsette seg enhver fullbyrdelse av de folkerettslige beslutningene.

18. juli 1947 ankom skipet Exodus havnen i Haifa. På skipet var 4544 jødiske flyktninger som hadde overlevd folkemordet i Europa. Den britiske mandatmakten sendte flyktingene tilbake til Tyskland via Frankrike.

Israels gudfar

Ved FNs hovedkontor i New York fikk Trygve Lie se de hjerteskjærende bildene fra Exodus. Det gjorde et uutslettelig inntrykk på ham å se flyktingene bli drevet tilbake til områdene der over seks millioner jøder nylig var blitt myrdet.

Exodus ankommer havnen i Haifa, 1947.

Trygve Lies hjerte brant for jødefolket og den jødiske statens gjenopprettelse. Han var fast besluttet på å fortsette jødernes rettfærdige kamp, slik Henrik Wergeland hadde kjempet den før ham. Ifølge Lies selvbiografi kalte jødene i New York han for «Israels gudfar».

14. mai 1948 gav britene beskjed om at de ville trekke seg ut av mandatområdet. Den samme dagen erklærte David Ben Gurion staten Israel som gjenopprettet. Fattiggutten fra Groruddalen hadde ledet nasjonene frem til et moderne mirakel – og virkeliggjørelsen av eldgamle bibelske profetier.

Tel Aviv 14. mai 1948: Israels første statsminister, David Ben Gurion, erklærer staten Israel for gjenopprettet.

«I dag er det fred i Palestina» uttalte Lie i forbindelse med den jødiske statens sensasjonelle gjenfødelse. Han fortsatte å arbeide iherdig og målrettet for at FN skulle anerkjenne Israel. Året etter ble Israel tatt opp som medlemsland i FN.

Israels kritikere, motstandere og fiender omtaler Trygve Lie som en «ynkelig» (Hilde Waage Henriksen) «sviker» (Odd Karsten Tveit). Nedenfor følger sitater av Hilde Waage Henriksen:

«Han [Trygve Lie] var en person som var villig til å gå langt utenfor det – i hvert fall ut fra hva jeg vet – en generalsekretær i FN kan gjøre.»

«Han var mer enn villig til å bruke sin posisjon og sine kontakter for å hjelpe israelerne til å få det slik de ville.»

«I UDs arkiver fant jeg hvordan Trygve Lie grep inn direkte overfor norske myndigheter for å få dem til å stemme for israelsk FN-medlemskap. Norge satt da som medlem av Sikkerhetsrådet. Dette skapte enorme konflikter innad i UD, for dette var ikke politikken det ledende embetsverket ønsket å følge. Da fant jeg Lies stemme. Jeg fant hans brev, telefonsamtaler og notater; alt han prøvde å gjøre for å få styrt den norske utenrikspolitikken slik han ville ha den» (Aftenposten 26. feb. 2012).

Arbeiderpartiet og Israel

I 1948 ble Norges statsminister Einar Gerhardsen den første statsminister fra Europa til å avlegge den den nyopprettede jødiske staten et offisielt besøk. «Tro om ikke Israel har mer levende demokrati og mer sosialisme med frihet enn noe annet land», skrev Gerhardsen i sin selvbiografi.

I 1949 gikk Arbeiderpartiets partisekretær Haakon Lie i bresjen for en innsamlingsaksjon for å bygge opp en norsk landsby i Israel («Moshav Norge»). Materialer til bygningene var norsk skog fraktet fra Norge. Partisekretæren var en nær venn av både Israels første statsminister, David Ben Gurion, og de som etterfulgte ham - Golda Meir og Moshe Dayan.

Martin O. Tranmæl var en sentral skikkelse i den norske arbeiderbevegelsen gjennom første halvdel av 1900-tallet. Han var Arbeiderpartiets reelle leder i mellomkrigsårene, og ble en nær venn og støttepiller av Israel.

Da FN anerkjente Israel som medlemsland, var det norske embetsverket i UD sterkt imot at Norge skulle anerkjenne den nye staten. Det var Arbeiderpartiets øverste ledere, Israels beste venner (blant dem Trygve Lie, Haakon Lie, Einar Gerhardsen og Martin O. Tranmæl) som trumfet igjennom at også Norge skulle stemme for anerkjennelse.

Martin Tranmæl i Israel, 1951. Her bak rattet bak en traktor i Moshav Norge. Foto: Den norske Arbeiderbevegelsens arkiv.

Det norske Arbeiderpartiet hadde unektelig gitt den jødiske staten avgjørende fødselshjelp. Både Haakon Lie og Trygve Bratteli er beæret med egne minneskoger i Israel for den ærverdige innsatsen. Men partiet skulle også komme til å spille en avgjørende rolle knyttet til den jødiske statens overlevelse.

I 1958 fikk Israel kjøpe tungtvann av Norge. Noe som muliggjorde at den jødiske staten senere fikk utviklet egne atomvåpen. Arbeiderpartiets Jens Chr. Hauge ledet prosessen, støttet av ledelsen i Arbeiderpartiet. Prosessen ble gjennomført i hemmelighet, fra en bevegelse som allerede bar på flere hemmeligheter.

Arbeiderpartiet og Mossad

Mossad er i dag en av verdens mest kjente etterretningstjenester. Tjenesten, etablert ved statsminister David Ben Gurions sterke anbefaling i 1949, har hatt en sentral rolle i Israels sikkerhetspolitikk siden Israel gjenopprettelse i mai 1948. Arbeidet med å etablere Mossad startet allerede sommeren 1948, av Haganah, den omstridte jødiske undergrunnshæren i det tidligere britiske mandatområdet «Palestina».

Sommeren 1948 ble det i hemmelighet organisert en jødisk militærleir på en slette i Bærum – dette med støtte fra Arbeiderpartiet ledere som Martin Tranmæl, Haakon Lie og Trygve Bratteli. Våpen og annet utstyr til leiren ble lånt ut fra Jegerkompaniet, som på den tid var utplassert i Akershus festning.

Som del av den Oslo-baserte motstandsgruppen «Ivar» virket den norske jøden Israel Krupp som kurer under den tyske okkupasjonen. I denne forbindelse utviklet han et nært vennskap med både Haakon Lie og Martin O. Tranmæl. Etter krigen ble Krupp kaptein og kompanisjef i den norske hæren. Han ble også del av del av den hemmelige norske etterretningstjenesten.

Natten etter Israels gjenopprettelse i mai 1948, angrep syriske og libanesiske styrker den sårbare nyfødte staten fra nord, jordanere og irakere fra øst og egypterne fra sør. 650 000 jøder ble tvunget til å kjempe for å overleve. De manglet alt – penger, utstyr og våpen.

I all hemmelighet ble den jødiske militærleiren opprettet på Skui i Bærum. Lederen av leiren var Israel Krupp. Martin Tranmæl forsynte leiren med utstyr og våpen via forsvarssjef og tidligere Milorg-leder, Jens Christan Hauge. De jødiske soldatene var rekrutter til forsvars-organisasjonen Haganah, Mossads forløper. Israel trengte hjelp for å overleve. I møte med den arabiske overmakten var Israel Krupp og Det norske Arbeiderpartiet blant dem som støttet og hjalp dem.

«En jødisk treningsleir ble i all hemmelighet etablert på Skui i Bærum i 1948 – det ble forløperen til den israelske etterretningsorganisasjonen «Mossad». Israel Krupp ledet leiren – her avbildet til venstre med en av de israelske rekruttene» (*fra dølen.no*).

Krupp hadde gjennom flere år nær kontakt israelske utsendinger som besøkte Norge. Ved to anledninger møtte han en kvinnelig agent med dekknavnet Ruth Ohr Rachkel. Hennes virkelige navn var Golda Mabovitsj Meyerson (Meir, på hebraisk). Hun ble Israels statsminister sommeren 1956.

Da Krupp ble begravet på den jødiske kirkegården på Østre gravlund i Oslo i 1991, var en rekke prominente ledere fra Norges hemmelige tjenester til stede.